II

(Besluiten waarvan de publikatie niet voorwaarde is voor de toepassing)

COMMISSIE

BESCHIKKING VAN DE COMMISSIE

van 11 oktober 1988

inzake een procedure op grond van artikel 85 van het EEG-Verdrag (IV/32.368 — BBC Brown Boveri)

(Slechts de tekst in de Duitse taal is authentiek)

(88/541/EEG)

DE COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap,

Gelet op Verordening nr. 17 van de Raad van 6 februari 1962, eerste verordening over de toepassing van de artikelen 85 en 86 van het Verdrag (1), laatstelijk gewijzigd bij de Akte van Toetreding van Spanje en Portugal, en met name op de artikelen 4, 6 en 8,

Gezien de door BBC Brown Boveri Aktiengesellschaft te Mannheim (Bondsrepubliek Duitsland) op 17 juni 1987 verrichte aanmelding van een overeenkomst inzake de samenwerking met de Japanse onderneming NGK Insulators Ltd, te Nagoya,

Na bekendmaking van het essentiële gedeelte van deze aanmelding (2) overeenkomstig artikel 19, lid 3, van Verordening nr. 17,

Gehoord het Adviescomité voor mededingingsregelingen en economische machtsposities,

Overwegende hetgeen volgt:

I. DE FEITEN

A. Voorwerp van de aanmelding

(1) De elektro-onderneming BBC Brown Boveri Aktiengesellschaft te Mannheim (3) heeft op 17 juni 1987 een geheel van overeenkomsten inzake de samenwerking met de Japanse onderneming NGK Insulators Ltd, te Nagoya, een fabrikant van technische keramische precisieprodukten van wereldfaam aangemeld.

(2) De samenwerking heeft betrekking op de ontwikkeling van natriumzwavelbatterijen met een hoog rendement, die in de eerste plaats bestemd zijn voor door elektromotoren aangedreven voertuigen. Daarnaast worden de batterijen gebruikt als energiereservoirs bij de energiebevoorradings- en industrienetten.

(3) Voor dit doel worden thans loodzuurbatterijen gebruikt, die echter slechts weinig energie per kilogram batterij opslaan. Om een hogere energiedichtheid te bereiken werken de grote batterijfabrikanten en andere ondernemingen daarom aan de ontwikkeling van batterijen met een hoog rendement.

BBC ontwikkelt sinds 1972 een natriumzwavelbatterij die vier keer zo veel elektrische energie kan opslaan als een loodzuurbatterij. De hoogwaardige batterijen zijn echter nog in de ontwikkelingsfase en zijn, afgezien van de NiFe-batterijen die door een Franse onderneming worden ontwikkeld en verkocht, nog niet in de handel. Er bestaat derhalve nu nog geen echte markt voor batterijen met een hoog rendement.

(4) In het kader van de samenwerking is in Japan een gemeenschappelijke dochteronderneming, Newco, opgericht, waarin NGK 60 % en BBC 40 % bezit en die zich bezighoudt met de ontwikkeling van de natriumzwavelbatterij. BBC heeft de ontwikkeling van de natriumzwavelbatterij tot in een vergevorderd stadium gebracht. De door BBC ontwikkelde batterij werkt met keramische buizen. Een

(1) PB nr. 13 van 21. 2. 1962, blz. 204/62.
(2) PB nr. C 72 van 18. 3. 1988, blz. 4.
(3) Ingevolge de fusie van de Zwitserse moedermaatschappij BBC Brown Boveri AG met de Zweedse onderneming Asea AB, heet de onderneming sinds 13 juni 1988 „Asea Brown Boveri Aktiengesellschaft" (ABB).

probleem is echter gelegen in de massafabricage van deze keramische onderdelen, waarvoor tot dusver geen bevredigende oplossing is gevonden. De samenwerking met de ervaren keramiekfabrikant NGK beoogt de ontwikkeling van de massaproduktie, die een belangrijk gedeelte van de ontwikkelingskosten van de batterij vertegenwoordigt, goedkoper te maken en te versnellen. De mogelijkheden voor eigen onderzoek en ontwikkeling van de samenwerkingspartners op het gebied van de natriumzwavelbatterijen worden daardoor niet geraakt en BBC zal dan ook de verdere ontwikkeling, ongeacht de activiteiten van de gemeenschappelijke dochteronderneming, voortzetten. De eigen onderzoekresultaten moeten de wederpartij door de gemeenschappelijke dochteronderneming toegankelijk worden gemaakt en van nieuwe technische kennis die in de gemeenschappelijke onderneming ontstaat, kunnen de moederondernemingen gebruik maken. Er zijn geen plannen voor produktie door de gemeenschappelijke dochteronderneming; elk van de samenwerkingspartners zal een eigen serieproduktie opzetten en het produkt concurrerend met andere batterijfabrikanten in de handel brengen.

(5) NGK is louter een keramiekfabrikant, zonder technische kennis op het gebied van batterijen, en hield zich met het ontwikkelen en fabriceren van batterijen tot nu toe in het geheel niet bezig. De toegang tot de technologie van Newco en BBC zal haar echter in staat stellen eveneens natriumzwavelbatterijen te fabriceren en zodoende een potentiële concurrent van BBC te worden.

B. Samenwerkingsovereenkomsten

(6) Ter verwezenlijking van het samenwerkingsproject zijn de volgende overeenkomsten gesloten, die economisch een eenheid vormen en elkaar wederkerig aanvullen tot een algemeen samenwerkingsverband.

Joint-venture-overeenkomst tussen BBC en NGK over de oprichting van de gemeenschappelijke dochteronderneming Newco in Japan

(7) Het economisch doel van Newco is onderzoek en ontwikkeling op het gebied van de natriumzwavelbatterijen tot aan het stadium van de serieproduktie. Opdat Newco deze taak kan vervullen, nemen BBC en NGK de verplichting op zich deze onderneming ten aanzien van hun technologieën, die elkaar onderling aanvullen, een exclusieve licentie te verlenen.

Aangezien Newco de door haar ontwikkelde batterij niet zelf fabriceert en in de handel brengt, doch fabricage en afzet een zaak van de moederondernemingen blijven, verleent zij BBC een exclusieve licentie voor het gebruik van haar technologie voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in de Gemeenschap, Noord-Amerika en enkele andere landen. Tegelijkertijd verleent zij NGK een soortgelijke licentie voor Japan en andere landen in het Verre Oosten. De technologie van Newco omvat zowel de haar door BBC en NGK overgedragen technologie als de eigen onderzoek- en ontwikkelingsresultaten. De licentiegebieden van BBC en NGK omvatten de voornaamste landen in de wereld.

Newco en NGK verplichten zich ertoe niet zonder toestemming van BCC met derden gemeenschappelijk onderzoek en ontwikkeling op het gebied van natriumzwavelbatterijen te doen plaatsvinden.

Licentie-overeenkomst tussen BBC en Newco

(8) a) BBC verleent Newco overeenkomstig haar verplichting uit hoofde van de bovengenoemde joint-venture-overeenkomst een exclusieve licentie voor het gebruik van haar technologie. Aan Newco, die de contractprodukten niet zelf fabriceert noch in de handel brengt, is deze licentie verleend met het oog op het doorgeven van de technologie aan NGK voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in Japan en andere landen in het Verre Oosten. De technologie van BBC omvat (...) [1] in de Gemeenschap bestaande octrooien, met name in de Bondsrepubliek Duitsland alsook in België, Frankrijk, Italië, Nederland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk en (...) in Japan bestaande octrooien, alsmede een omvangrijke belangrijke know-how die het octrooibezit afrondt. BBC is verplicht om nieuwe technologieën, welke zij gedurende de looptijd van de overeenkomst verkrijgt, aan Newco mede te delen.

Newco, die verplicht is BBC een entreerecht van (...) miljoen DM en tevens licentierechten te betalen, heeft het recht om aan NGK voor het bovengenoemde contractgebied een exclusieve onderlicentie te verlenen en kan NGK machtigen om voor dit gebied een onderlicentie aan derden te verlenen. Ter verlening van de onderlicentie aan NGK en derden heeft zij de voorafgaande toestemming nodig van BBC, die niet zonder redelijke gronden kan worden geweigerd.

(9) b) Newco is verplicht om BBC gedurende de looptijd van de overeenkomst haar technologie voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in de Gemeenschap, Noord-Amerika en enkele andere landen gratis ter beschikking te stellen. De technologie van Newco omvat zowel de technologie van NGK, die op grond van de licentie-overeenkomst tussen NGK en Newco aan laatstgenoemde werd overgedragen, als de onderzoek- en ontwikkelingsresultaten van Newco.

[1] In de voor bekendmaking bestemde versie van deze beschikking zijn enige cijfers weggelaten, overeenkomstig artikel 21 van Verordening nr. 17 betreffende het niet-prijsgeven van zakengeheimen.

BBC heeft het recht om de Canadese onderneming Powerplex Technologies Inc., een gemeenschappelijke dochteronderneming van BBC en de Canadese onderneming Magna International Inc., voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in Canada, Mexico en de Verenigde Staten een onderlicentie te verlenen.

Licentie-overeenkomst tussen NGK en Newco

(10) a) NGK verleent Newco overeenkomstig haar verplichting uit hoofde van bovengenoemde joint-venture-overeenkomst een exclusieve licentie voor het gebruik van haar technologie. Deze licentie is aan Newco, die de contractprodukten niet zelf fabriceert of in de handel brengt, verleend met het oog op het doorgeven van de technologie aan BBC voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in de Gemeenschap, Noord-Amerika en enkele andere landen. De technologie van NGK, die niet het recht heeft om voor het overdragen van haar technologie aan Newco licentierechten te vragen, bestaat uitsluitend uit know-how op het gebied van speciale keramiek.

(11) b) Newco verleent aan NGK een exclusieve licentie voor haar technologie voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in Japan en andere landen in het Verre Oosten.

De technologie van Newco omvat zowel de technologie van BBC, welke Newco op grond van de licentie-overeenkomst tussen BBC en Newco gedurende de looptijd van deze overeenkomst werd overgedragen, als de onderzoek- en ontwikkelingsresultaten van Newco.

NGK is verplicht Newco haar bedrijfskosten, met inbegrip van het door deze onderneming aan BBC betaalde entreerecht, te vergoeden en licentierechten te betalen.

(12) c) NGK en Newco hebben het recht met betrekking tot hun respectieve contractgebieden aan derden onderlicenties te verlenen en Newco is bevoegd BBC te machtigen voor haar contractgebied een onderlicentie aan één derde partij te verlenen. Het verlenen van deze onderlicenties dient van te voren voor accoord te worden voorgelegd aan de andere partner, die niet zonder redelijke gronden mag weigeren.

Gemeenschappelijke bepalingen in de hierboven genoemde overeenkomsten

(13) Het is de contractpartijen verboden de hun door de wederpartij overgedragen technologie zonder haar toestemming voor derden toegankelijk te maken. Dit verbod geldt ook nog voor een periode van vijf jaar na beëindiging van de overeenkomsten.

De gemeenschappelijke onderneming is opgericht voor onbepaalde tijd. De licentie-overeenkomsten hebben een looptijd van vijftien jaar, aanvangend bij het begin van de samenwerking. Na afloop van tien jaar na het begin van de algemene invoering van de contractprodukten op de markt, in de Gemeenschap respectievelijk in Japan, heeft NGK het recht de contractprodukten in de Gemeenschap en heeft BBC het recht de contractprodukten in Japan in de handel te brengen.

Na afloop van de overeenkomsten staat het de contractpartijen vrij de gehele technische kennis welke hun in de loop van de samenwerking door de wederpartij is medegedeeld, overal ter wereld zonder betaling van licentierechten te gebruiken.

Overeenkomst tussen NGK en Newco over de leasing van installaties en de indienstneming van personeel

(14) NGK is verplicht Newco voor de duur van de bovengenoemde licentie-overeenkomst tussen NGK en Newco gebouwen met installaties voor het gebruik als bedrijfsruimten en laboratorium te verhuren en Newco voor de exploitatie daarvan haar personeel ter beschikking te stellen.

C. Opmerkingen van derden

(15) Na de bekendmaking overeenkomstig artikel 19, lid 3, van Verordening nr. 17 zijn bij de Commissie geen opmerkingen van derden binnengekomen.

II. JURIDISCHE BEOORDELING

A. Artikel 85, lid 1

(16) De door BBC aangemelde samenwerkingsovereenkomsten vallen onder artikel 85, lid 1, van het Verdrag.

a) De betrokken contractpartijen zijn ondernemingen en de aangemelde overeenkomsten zijn overeenkomsten tussen ondernemingen in de zin van artikel 85.

b) De overeenkomsten strekken ertoe en hebben ten gevolge dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt beperkt.

aa) *Verplichting geen overeenkomsten over onderzoek en ontwikkeling met derden te sluiten*

(17) De joint-venture-overeenkomst tussen BBC en NGK legt de gemeenschappelijke onderzoek- en ontwikkelingsactiviteiten door de gemeenschappelijke onderneming Newco op het gebied van de contractprodukten vast.

Bij deze overeenkomst wordt Newco en NGK de verplichting opgelegd om gedurende de voltrekking van het programma zonder toestemming van BBC geen gemeenschappelijke onderzoek- en ontwikkelingsactiviteiten op het gebied van natriumzwavelbatterijen met derden te doen plaatsvinden.

Deze verplichting vormt volgens vaste praktijk van de Commissie een concurrentiebeperking (zie ook artikel 4, lid 1, onder b), van Verordening (EEG) nr. 418/85 van de Commissie van 19 december 1984 betreffende de toepassing van artikel 85, lid 3, van het Verdrag op groepen onderzoek- en ontwikkelingsovereenkomsten (1)).

bb) Exclusive gebiedslicentie voor NGK

(18) In de licentie-overeenkomst tussen BBC en Newco heeft BBC aan Newco een exclusieve licentie verleend voor het gebruik van haar technologie voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in Japan en andere landen in het Verre Oosten. In de licentie-overeenkomst tussen NGK en Newco laatstgenoemde NGK harerzijds een exclusieve licentie verleend voor het gebruik van haar technologie voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in Japan en andere landen in het Verre Oosten.

Door deze exclusieve gebiedslicenties wordt uitvoer naar de Gemeenschap verhinderd die, in weerwil van de grote afstand, zowel ten aanzien van de verwerking in batterijen die voor met een elektromotor aangedreven voertuigen zijn bestemd als in batterijen die voor maximum-lastdekking in elektrische netten worden gebruikt, mogelijk zou zijn.

Uitvoer van de contractprodukten naar België, de Bondsrepubliek Duitsland, Italië, Nederland en het Verenigd Koninkrijk zouden de daar bestaande industriële eigendomsrechten van BBC in de weg staan. BBC kan uitvoer naar andere landen in de Gemeenschap echter niet verhinderen, aangezien zij daar geen industriële eigendomsrechten heeft gedeponeerd en in Spanje slechts [...] van de totaal [...] octrooien heeft gedeponeerd.

De uitsluiting van uitvoermogelijkheden voor deze landen door de exclusieve gebiedslicentie vormt, gezien de machtige exportpositie van NGK en het feit dat zij een potentiële concurrent van BBC is, een waarneembare beperking van de mededinging.

cc) *Uitsluiting van derden van de exploitatie van de technologie der samenwerkingspartners*

(19) In de licentie-overeenkomsten tussen BBC en Newco en tussen NGK en Newco hebben de samenwerkingspartners BBC en NGK elkaar wederkerig exclusieve licenties verleend voor het gebruik van hun onderling complementaire technologieën voor de fabricage en de afzet van de contractprodukten in de belangrijkste landen in de wereld.

Daardoor hebben de samenwerkingspartners zich de exploitatie van hun totale technologie voorbehouden en voor andere ondernemingen de toegang tot deze technologie afgesneden.

Deze uitsluiting van concurrenten leidt tot een waarneembare beperking van de mededinging.

(20) c) De door BBC aangemelde samenwerkingsovereenkomsten kunnen bovendien de handel tussen Lid-Staten ongunstig beïnvloeden.

Wanneer namelijk de in de joint-ventureovereenkomst opgenomen verplichting geen gemeenschappelijke onderzoek- en ontwikkelingsactiviteiten met derden te doen plaatsvinden, Newco en NGK verhindert gemeenschappelijk met derden in de Gemeenschap natriumzwavelbatterijen te ontwikkelen en derden door de exclusiviteit van de wederkerige licentieovereenkomsten van de exploitatie van de technologie der samenwerkingspartners worden uitgesloten, hebben deze derden geen mogelijkheid met de batterijen die anders zouden zijn ontwikkeld aan de intracommunautaire handel deel te nemen.

Bovendien leidt het uitvoerverbod, dat voortvloeit uit de aan NGK verleende exclusieve gebiedslicentie, ertoe dat de Gemeenschap als geheel van derde landen wordt geïsoleerd en de concurrentievoorwaarden binnen de gemeenschappelijke markt en daardoor de handel tussen Lid-Staten ongunstig worden beïnvloed. Het goederenverkeer tussen de Gemeenschapslanden vindt namelijk onder andere omstandigheden plaats dan zonder het betrokken exportverbod het geval zou zijn.

B. Artikel 85, lid 3

Vereiste van een individuele ontheffing

(21) Het samenwerkingsproject voorziet in de joint-venture-overeenkomst in gemeenschappelijk onderzoek en gemeenschappelijke ontwikkeling van de contractprodukten met uitsluiting van de gemeenschappelijke exploitatie van de resultaten in de zin van artikel 1, lid 1, onder c), van Verordening (EEG) nr. 418/85.

Deze verordening is echter uitgesloten ingevolge haar artikel 6, onder f), gezien het feit dat NGK op grond van de overeenkomst verplicht is zich ervan te onthouden in de gebieden van de gemeenschappelijke markt die voor BBC zijn gereserveerd, de

(1) PB nr. L 53 van 22. 2. 1985, blz. 5.

betrokken produkten te verkopen of daar voor deze produkten een actief verkoopbeleid te voeren, zelfs na afloop van de in artikel 4, lid 1, onder f), van de verordening genoemde periode.

Daarom kunnen de aangemelde overeenkomsten eerst na een individueel onderzoek van de in artikel 85, lid 3, genoemde cumulatieve voorwaarden worden vrijgesteld.

Individuele ontheffing

(22) In het onderhavige geval is om de volgende redenen aan alle voorwaarden voor een individuele ontheffing voldaan :

a) Bevordering van de technische en economische vooruitgang

(23) De samenwerking tussen BBC en NGK is gericht op het ontwikkelen van een fundamentele, technologische vernieuwing, die dank zij de samenwerking sneller en goedkoper kan worden verwezenlijkt. In een aantal landen wordt de ontwikkeling van batterijen met een hoog rendement met omvangrijke overheidsmiddelen aangemoedigd. De BBC-natriumzwavelbatterij heeft tot dusver ongeveer 60 miljoen DM overheidssteun uit de begroting van het Duitse Bondsministerie voor Wetenschappelijk Onderzoek en Technologie ontvangen. De steunverlenende instanties gaan terecht ervan uit dat batterijen met hoog rendement en een hoge specifieke energiedichtheid zowel bij het aandrijven van elektromotoren in voertuigen als bij maximum-lastcompensatie in openbare elektriciteitsnetten een belangrijke rol zullen spelen. Gelukt het namelijk door de inschakeling van batterijen met hoge capaciteit de maximumvraag die in openbare elektriciteitsnetten op bepaalde tijdstippen optreedt, op te vangen, dan behoeft de prestatie van het openbare elektriciteitsnet niet op deze maximumvraag te worden afgestemd, hetgeen een rendabeler benutting van de bestaande capaciteit van de centrale mogelijk maakt. Bovendien wordt de afhankelijkheid van olie-invoer uit derde landen geringer.

Van nog grotere algemene betekenis is de vooruitgang die door de inschakeling van automobielen met elektromotor kan worden geboekt. Een elektrisch aangedreven voertuig belast het leefmilieu niet met schadelijke verbrandingsgassen of motorlawaai. Een belangrijk voordeel van het samenwerkingsproject is daarom gelegen in de verbetering van de leefkwaliteit van de gebruikers door de ontwikkeling van batterijen voor automobielen.

b) Voordelen voor de gebruikers

(24) De voordelen van batterijen met hoog rendement zullen rechtstreeks de gebruikers ten goede komen. De beschikbaarheid van een nieuwe voertuigaandrijving betekent een economisch voordeel voor de gebruikers en betere benutting van bestaande capaciteiten in elektriciteitscentrales kan gunstiger stroomprijzen mogelijk maken.

c) Onmisbaarheid van de beperkingen

aa) Verplichting geen overeenkomsten over onderzoek en ontwikkeling met derden te sluiten :

(25) Deze verplichting is in artikel 4, lid 1, onder b), van de generieke vrijstellingsverordening (EEG) nr. 418/85 over onderzoek- en ontwikkelingsovereenkomsten vrijgesteld. Zij wordt daar derhalve onmisbaar geacht ter verwezenlijking van de voordelen die uit gemeenschappelijk onderzoek en gemeenschappelijke ontwikkeling voortvloeien. Dit kan ook in het onderhavige geval worden aangenomen.

bb) Uitsluiting van uitvoer in de Gemeenschap en uitsluiting van derden van de exploitatie van de technologie van de samenwerkingspartners.

(26) BBC houdt zich sinds ongeveer zestien jaar bezig met de ontwikkeling van natriumzwavelbatterijen. Zij heeft tot dusver ten bedrage van 150 miljoen DM onderzoek- en ontwikkelingskosten moeten maken, waarvan weliswaar 60 miljoen DM afkomstig waren uit overheidsmiddelen. De ontwikkelingswerkzaamheden voor de batterijen met hoog rendement van BBC zullen, naar men verwacht, nog drie à vijf jaar duren.

(27) Anderzijds bestaat er voor de contractprodukten een ongewoon groot afzetrisico.

De technologie van BBC vormt in combinatie met de technologie van NGK een fundamentele technologische vernieuwing. Gezien deze fundamentele technische innovatie zal het echter niet gemakkelijk zijn de gebruikers, ten aanzien van de batterijen die voor plaatsing in met elektromotoren aangedreven automobielen zijn bestemd, te bewegen tot het verlaten van gebaande paden en een overgaan op een nieuw aandrijvingsconcept, dat bovendien nog wordt bemoeilijkt doordat aanvankelijk slechts beperkt opladingsmogelijkheden of vervangingsaggregaten met de daarbij behorende infrastructuur beschikbaar zullen zijn. Dergelijke weerstanden zullen ook in de automobielindustrie moeten worden overwonnen. De afzet van de betrokken produkten vereist derhalve een ingrijpende omschakeling in de gewoonten van de consument.

(28) Zo kan worden vastgesteld dat BBC zich na investering van ongewoon hoge onderzoek- en ontwikkelingskosten tegenover een ongewoon hoog afzetrisico geplaatst ziet. Indien zij op de gemeenschappelijke markt aan de concurrentie van NGK en andere licentienemers zou zijn blootgesteld, zou amortisering van de door haar gemaakte kosten een probleem worden.

(29) Gezien deze feiten lijkt de bescherming van BBC tegen leveranties door NGK en andere licentienemers in haar eigen contractgebied de onmisbare voorwaarde om het samenwerkingsproject tot stand te brengen.

(30) De duur van de aan BBC toegekende bescherming tegen uitvoer door NGK bedraagt tien jaar. Na afloop van die tien jaar, te rekenen vanaf het begin van de algemene introductie van de contractprodukten op de markt in de Gemeenschap, heeft NGK het recht de contractprodukten in de Gemeenschap in de handel te brengen. Deze beschermingsduur is tot het noodzakelijke beperkt.

De na de introductie op de markt ontstane introductiekosten zullen zeer hoog zijn. Automobielen die met elektromotoren worden aangedreven, zullen moeten concurreren met traditioneel aangedreven voertuigen en het zal niet gemakkelijk zijn de gebruikers ertoe aan te zetten gewoonten op te geven en op een nieuw aandrijvingsconcept over te gaan. Daarmee overeenkomende weerstanden moeten in de automobielindustrie worden overwonnen. Aanvankelijk zal daarom alleen de fabricage van relatief kleinere series met overeenkomstig hoge stukkosten mogelijk zijn. Anderzijds kunnen juist in deze introductiefase, die op ten minste vijf jaar moet worden gesteld, door BBC geen kostendekkende prijzen worden berekend, omdat dit de invoering van het nieuwe aandrijvingsconcept zou bemoeilijken. Hoogstens in de laatste vijf jaar van de tien-jaartermijn kan een afschrijving van de in het verleden gemaakte investeringen worden verwacht. Een tijdsbestek van minder dan tien jaar zou zijn opgebruikt nog voordat BBC de markt voor de contractprodukten in de Gemeenschap zou hebben ontsloten.

(31) De duur van de aan BBC door de wederzijdse exclusieve licenties verleende bescherming tegen leveranties van andere licentienemers in haar contractgebied bedraagt vijftien jaar. Er dient echter rekening mee te worden gehouden dat het ongetwijfeld nog ongeveer vijf jaar na de licentieverlening aan een derde zal vergen tot de ontwikkeling van de batterijen kan worden afgesloten, een seriefabricage kan worden opgezet en de verkoop van de produkten kan worden overwogen. Eerst vanaf dat tijdstip zou de door de exclusiviteit gegeven bescherming haar uitwerking hebben, zodat de duur van de bescherming inderdaad tot tien jaar kan worden bekort.

(32) Afsluitend kan worden vastgesteld dat de aan BBC toegekende bescherming onmisbaar is.

d) Resterende concurrentie

(33) De beperking van de intra-brand-mededinging in het onderhavige geval leidt niet voor een wezenlijk deel van de betrokken produkten tot uitschakeling van de mededinging.

Een reeks concurrenten ontwikkelt namelijk eveneens batterijen met hoog rendement voor elektromotoren voor personenauto's en voor de maximumlastcompensatie in elektriciteitsnetten, zowel op natriumzwavelbasis als uitgaande van andere technische concepten. Bovendien staan elektrisch aangedreven automobielen in concurrentie met traditioneel aangedreven voertuigen, zodat van de overige aanbieders een effectieve concurrentiedruk uitgaat die BBC verhindert te werk te gaan zonder met deze aanbieders rekening te houden.

C. Artikel 8 van Verordening nr. 17

(34) Op grond van artikel 8, lid 1, van Verordening nr. 17, wordt de ontheffing voor een bepaalde tijd gegeven.

Het samenwerkingsproject berust in wezen op de toepassing en verdere ontwikkeling van technologie die in licentie-overeenkomsten wordt overgedragen. Het ligt daarom voor de hand ontheffing te verlenen voor de looptijd van de betrokken licentie-overeenkomsten, te weten vijftien jaar, te beginnen met de inwerkingtreding van samenwerkingsovereenkomsten, zijnde 20 november 1987,

HEEFT DE VOLGENDE BESCHIKKING GEGEVEN:

Artikel 1

Artikel 85, lid 1, van het Verdrag wordt overeenkomstig artikel 85, lid 3, buiten toepassing verklaard voor de volgende, door de in artikel 3 genoemde ondernemingen aangemelde samenwerkingsovereenkomsten:

— de joint-venture-overeenkomst tussen BBC Brown Boveri Aktiengesellschaft en NGK Insulators Ltd,

— de licentie-overeenkomst tussen BBC Brown Boveri Aktiengesellschaft en Newco,

— de licentie-overeenkomst tussen NGK Insulators Ltd en Newco,

— de overeenkomst tussen NGK Insulators Ltd en Newco inzake de leasing van installaties en de beschikbaarstelling van personeel.

Artikel 2

De ontheffing geldt met ingang van 20 november 1987 tot en met 19 november 2002.

Artikel 3

Deze beschikking is gericht tot BBC Brown Boveri Aktiengesellschaft, te Mannheim, Bondsrepubliek Duitsland.

Gedaan te Brussel, 11 oktober 1988.

Voor de Commissie

Peter SUTHERLAND

Lid van de Commissie